

СУЧАСНИЙ ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Милостива Д. Ф., Полякова С. В., Бабченко А. В.

ВСТУП

Інтернаціоналізація і тенденція транснаціональності злочинності зумовлюють зростання значення такої складової організації запобігання злочинам, як вивчення і використання зарубіжного досвіду. В останні два десятиліття в західно-європейських країнах, у США, Канаді, Японії активно розвиваються теорія і практика запобігання злочинам. При цьому кримінологи західних країн вважають за краще вести мову не про запобігання злочинності як соціального явища, а лише про її обмеження, про стримувальний вплив на конкретні криміногенні чинники й обставини. Проте в практичному аспекті попередження злочинів робиться дуже багато. Передбачається, що запобігання не може бути ефективним, якщо воно не організоване на систематичній і скоординованій основі і не включає заходів щодо поліпшення життя населення, вдосконалення кримінального правосуддя і пенітенціарної системи.

У країнах-членах Європейського Союзу виокремлюють два рівні попередження злочинів: соціальне та ситуаційне. Соціальне попередження спрямоване на зміну несприятливих умов формування особистості людини, особливо мікросередовища та мікросоціальної ситуації. Ситуаційне виходить із того, що окремі категорії злочинних діянь вчиняються за певних обставин, у певний час і певних місцях. Сама ситуація стимулює і провокує певні види злочинів (вуличні бійки біля кінотеатрів і розважальних закладів, зґвалтування в парках, скверах тощо). Таке попередження за прийнятою в нас термінологією відповідає запобіганню та припиненню злочинів.

На тлі стрімкого поширення коронавірусного захворювання (COVID-19) наприкінці 2019 – початку 2020 року, що спричинило світову економічну кризу, пов'язану з фінансовою нестабільністю, зростанням безробіття, інфляції, очікується збільшення рівня злочинності переважно в малозабезпечених верствах суспільства. Необхідність соціальної ізоляції населення, спричинена карантинними санітарно-епідеміологічними заходами, впливає на особистісні

контакти (зв'язки) громадян, обмежує доступ до громадської, релігійної, психолого-психіатричної допомоги та підтримки. З іншого боку, в умовах невизначеності істотно підвищується рівень стресу, занепокоєння, сімейного (домашнього) насильства. У групі ризику перебувають особи, віднесені до соціально-вразливої категорії (неповнолітні, літні громадяни, інваліди)¹. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення зарубіжного досвіду щодо попередження злочинів, що містить відомості про окремі заходи соціального контролю над злочинністю, які можуть бути впроваджені у вітчизняну практику¹.

1. Розвиток злочинності у Великій Британії

Згідно з програмним документом "Сучасна стратегія запобігання злочинності" у Великій Британії з 1995 по 2016 роки кількість скоєних злочинів знизилася на 60%, але паралельно з цим ішли процеси її поступової трансформації (самодетермінації). Зазначається, що загальнокримінальні "традиційні" злочини, такі як вуличне насильство, викрадення автотранспортних засобів, крадіжки чужого майна з проникненням у приміщення, стали реєструватися на 50% менше. Водночас суттєво зросла кількість звернень громадян щодо приводу домашнього насильства, злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особистості, шахрайських дій, кіберзлочинів, що мають високий ступінь латентності.

Сучасна стратегія запобігання злочинності у Великій Британії ґрунтується на позитивному досвіді минулого і максимально використовує новітні наукові досягнення, методи і технології з метою результативного впливу на причини та умови злочинності, особистість злочинця, соціально негативні (фонові) явища, взаємопов'язані зі злочинністю. До пріоритетних напрямів попередження злочинів належить взаємодія державних структур, правоохоронних органів, муніципалітету, науковців і громадськості².

З 2010 року у Великій Британії відзначалося зростання розкрадань кольорових металів (міді та свинцю), спричинене підвищенням їх

---

¹ Reger MA, Stanley IH, Joiner TE. Suicide Mortality and Coronavirus Disease 2019-A Perfect Storm? *JAMA Psychiatry*. 2020;77(11):1093–1094. DOI: 10.1001/jamapsychiatry.2020.1060.

² Офіційний сайт INHOPE – міжнародної мережі з 46 гарячих онлайн-ліній боротьби з поширенням відео-матеріалів, що містять сцени сексуального насильства над дітьми в країнах ЄС, Росії, Південній Африці, Північній та Південній Америці, Азії, Австралії та Новій Зеландії. (дата звернення 18.06.2024).

ринкової вартості. Об'єктами розкрадань ставали металева покрівля, високовольтні силові кабелі в залізничній інфраструктурі та інші металеві вироби. Проблема ускладнювалася тим, що такі злочини відбувалися під контролем організованої злочинності. Нові правила ліцензійного режиму прийому металобрухту, заборона на готівковий грошовий розрахунок, підкріплена жорсткими правовими санкціями, ускладнили отримання кримінального доходу, що призвело до істотного зниження цього виду злочинності на 30%³.

Встановлення вуличних камер відеоспостереження, видалення зі стін будинків написів (графіті), продуманість архітектурних і будівельних робіт створюють комфортні та безпечні умови для проживання громадян. Ще 1982 року соціологами Джорджем Келлінгом і Джеймсом Вілсоном була розроблена теорія «розбитих вікон». Відповідно до неї при недостатній увазі до дрібних правопорушень останні породжують більш небезпечні злочинні діяння, сприяють порушенням громадського порядку, а також негативно позначаються на криміногенній обстановці.

У Великій Британії, починаючи з 1995 року, встановлення електронних імобілайзерів та інших засобів безпеки на автотранспортні засоби суттєво вплинуло на зниження злочинів, пов'язаних з їхнім розкраданням та умисним пошкодженням (-78%)². Збільшення кількості будинків з віконними та дверними електронними системами безпеки зумовило високий ступінь їх захищеності від протиправних дій (-73%). Ключова роль у стратегії запобігання злочинності відводиться усуненню можливості вчинення злочинів та мінімізації їх причин (умов).

У школах Великої Британії реалізується освітня програма для неповнолітніх віком від 12 до 18 років, спрямована на опанування навичок взаємоповаги, віком від 12 до 18 років, спрямована на опанування навичок взаємоповаги (взаємопідтримки), протидії різним формам дискримінації (нетерпимості), ризиків залучення у злочинну (антигромадську) діяльність. Активно розвиваються проекти спортивного, волонтерського, соціального та підприємницького характеру для підлітків і молоді.

Правоохоронні органи дотримуються національної стратегії щодо розвитку сучасних високотехнологічних систем цифрового запобігання та розслідування злочинів, зокрема з можливостями

---

³ Офіційний сайт WePROTECT URL: <https://www.weprotect.org/> (дата звернення: 19.06.2024).

штучного інтелекту. Це дає змогу використовувати відомості, отримані з відкритих джерел, наприклад, із соціальних мереж, а також під час дослідження комп'ютерної техніки, мобільних телефонів, вилучених під час проведення оперативно-розшукових і слідчих дій.

Мінімізація професійних витрат, пов'язаних з паперовою тяганиною, бюрократією, людським фактором, а також прискорення та оптимізація роботи судових і правоохоронних органів здійснюється в результаті цифровізації діяльності всієї системи кримінального правосуддя. Відповідно до теорії комунікацій Digital First ефективне використання цифрових доказів забезпечується шляхом цифрових доказів забезпечується шляхом створення сумісних технічних інструментів, що дають змогу зберігати й обмінюватися ними в усій системі кримінального правосуддя. Безпечний онлайн-додаток «Track My Crime» дає змогу потерпілим відстежувати процес розслідування кримінальної справи через веб-сайт Police.uk. Потерпілі та свідки, які побоюються за свою безпеку, можуть давати свідчення в режимі відео-конференцв'язку без реальної присутності у залі судового засідання.

Сучасні технології дають змогу розвивати системи мобільного зв'язку служб порятунку, що забезпечують надійність голосових та інших повідомлень, що передають критично важливу інформацію на портативний пристрій співробітників поліції та інших служб. Відеозапис, здійснений співробітником поліції на місці злочину, є доказом, зокрема, у справах про домашнє насильство і дає змогу відобразити ті обставини (емоції), які неможливо передати в письмових заявах⁴.

2. Досвід попередження злочинності у Західній Європі та США

У Західній Європі та США величезну увагу приділяють превентивним заходам, спрямованим на запобігання насильству в суспільстві. Так, Адміністрація Президента США ухвалила федеральну програму морального оздоровлення американського суспільства. Основними елементами цієї програми є:

- формування ненасильницьких установок і навичок у підростаючого покоління;
- підтримка місцевих громад у запобіганні насильству;

---

⁴ Литвак О. М. Злочинність, її причини та профілактика. Київ, 1997.

- припинення насадження расової та культурно-національної ворожнечі;
- обмеження поширення зброї серед громадян;
- ідеологічне та матеріальне стимулювання оздоровлення сімейного способу життя;
- рекомендації засобам масової інформації щодо скорочення реклами насильства і проведення пропаганди, що сприяє скороченню насильства;
- проведення наукових досліджень, присвячених виявленню умов, за яких запобігання злочинам здійснюється найуспішніше.

Програми боротьби з насильством розробляються в рамках двох основних напрямів запобігання злочинам, прийнятих у США: соціального реформування та клінічної кримінології. Крім цих моделей у практиці запобігання злочинності останніми роками доволі популярними стають заходи, пов'язані з реформою поліцейської системи та використанням досягнень науки.

Численні комісії, які перевіряли діяльність поліцейських відомств США, дійшли висновку, що ці структури ізолювалися від населення і не в змозі контролювати розвиток криміногенної обстановки в країні. Нова стратегія отримала назву громадської поліцейської діяльності. Відповідно до неї головним завданням поліції є активна діяльність із запобігання злочинам, а не реагування на повідомлення про події. Головний акцент став робитися на демонстрацію присутності поліцейських у житлових районах. При цьому поліцейські значною мірою відмовилися від використання автомобілів, щоб бути ближче до людей. З цієї ж метою вони стали користуватися велосипедами або патрулювати пішки.

Більша увага нині стала приділятися усуненню причин і умов злочинів, припиненню актів вандалізму, превентивному розв'язанню конфліктних ситуацій у сім'ї, формуванню довірчих відносин між поліцією і громадянами.

Значну роль у підвищенні ефективності попередження злочинів відіграє використання досягнень науки. Особливо перспективними визнаються: застосування лазерної та іншої оптичної техніки з метою контролю за рухом транспорту, наркотиків, зброї тощо; удосконалення методик складання соціально-психологічного портрета злочинця за характерними ознаками злочину та обстановкою на місці його вчинення; підвищення рівня інформаційного забезпечення

запобігання та припинення злочинів⁵. У США створено Національний центр інформації про злочини, Уніфіковану систему обліку та реєстрації злочинів і Автоматизовану систему ідентифікації відбитків пальців.

Досить поширеним заходом покарання стає домашній арешт з електронним моніторингом, що є ефективним засобом попередження рецидиву злочинів. З нетрадиційних методів запобігання злочинам, що практикуються у США, слід відзначити спроби застосування гіпнозу та медитацій (групові сеанси гіпнозу та антикриміногенної медитації).

Загалом вивчення моделей, форм і методів запобігання злочинам, що використовуються в зарубіжних країнах, дає змогу зробити висновок про постійний рух до реалізації в цій діяльності принципів системності, адекватного забезпечення, гуманізму та участі всіх членів суспільства.

Крім того, у США діє Національна програма єдиної звітності про злочинність (UCR), у рамках якої Федеральне бюро розслідувань (ФБР) щорічно збирає офіційну статистичну інформацію про злочини статистичну інформацію про злочини з поліцейських і шерифських відділень усіх штатів Америки з метою подальшої публікації таких відомостей, надання їм у необхідних випадках гласності. Інформація служить для передачі населенню відомостей про останні тенденції у сфері забезпечення правопорядку та реалізації заходів, спрямованих на забезпечення особистої безпеки громадян⁶.

Стандартизована система категоризації злочинів США, звана «індексною злочинністю», узагальнює інформацію про сім видів найпоширеніших злочинів корисливої та насильницької спрямованості, які використовуються для оцінки стану та динаміки злочинності в країні. Індексні злочини США включають умисне вбивство, зґвалтування, грабіж, напад за обтяжуючих обставин, незаконне проникнення у приміщення з метою розкрадання, крадіжку майна вартістю понад 50 доларів, викрадення автомобіля. До інших неіндексних видів злочинів належать шахрайство, розтрата, підробка документів, вандалізм, публічне розпивання спиртних напоїв, вживання наркотиків, незаконне зберігання зброї, підпал тощо.

---

⁵ Шакун В. І. Урбанізація і злочинність. К., 1996.

⁶ Офіційний сайт некомерційної організації Торн (Thorn) для боротьби з поширенням CSAM-контенту в мережі Інтернет та ідентифікації особистості їхніх жертв. URL: <https://www.thorn.org/> (дата звернення: 20.06.2024).

Підвищений інтерес з боку громадян викликають статистичні відомості про частоту пригод за участю співробітників правоохоронних органів, про кількість постраждалих серед них; стан і тенденції злочинів, скоєних з мотивів расової, національної, етнічної, релігійної, статевої нетерпимості; повідомлення про розкрадання вантажів і товарів⁵.

Один із перспективних напрямів зарубіжної кримінології – архітектурна кримінологія. У другій половині ХХ століття в деяких країнах Західної Європи та США здійснювалося масове зведення багатопверхових житлових будинків на околицях великих промислових міст у рамках державних соціальних програм із забезпечення населення доступним житлом. Побудовані за короткий термін агломерації не відповідали соціальній інфраструктурі (через нестачу шкіл, лікарень, закладів громадського харчування і дозвілля), заселені бідними верствами населення та мігрантами, вони через певний час перетворювалися на етнічні "гетто"⁷.

Становище в таких районах погіршувалося безробіттям і міжнаціональними конфліктами. Архітектурна непродуманість створювала умови для вчинення злочинів, зумовлюючи високий рівень насильницьких і корисливих злочинів, актів вандалізму, згвалтувань, підпалів. Такі житлові комплекси приваблювали наркодилерів, представників вуличних банд і злочинних спільнот. Криміногенна обстановка в районах PruittIgoe (Сент-Луїс, штат Міссурі, США), Southgate Estate (Ранкорн, Велика Британія), Red Road Flats (Глазго, Шотландія), Vijlmermeer (Амстердам, Нідерланди), Коулун (Гонконг), втрата державного і громадського контролю обумовлювали ухвалення рішення про знесення цих споруд і виселення громадян. Механізм соціального контролю за протиправною поведінкою, ефективний у сільських громадах (завдяки усталеним взаємовідносинам, почуттю приналежності до певного колективу, морально-етичній системі «схвалення-засудження»), є слабоефективним в умовах мегаполісу через емоційну роз'єднаність, відчуженість і підвищений рівень тривожності людей.

Наразі під час розв'язання питань містобудівної політики перевагу віддають малоповерховому будівництву. У таких мікрорайонах рівень злочинності в сім разів нижчий порівняно з висотними агломераціями. Забудовники створюють будинки відповідно до

---

⁷ Sextortion is an emerging form of online abuse. URL: <https://www.thorn.org/sextortion/> (дата звернення: 21.06.2024).

сучасних будівельних норм (за погодженням із правоохоронними органами), обладнують їх новими системами безпеки, збільшують кількість зовнішніх відеокамер, дворове та внутрішньопід'їздне освітлення, скорочують кількість тупиків, підземних проходів, підвалів тощо⁸.

Поряд із позитивними змінами, стрімкий розвиток сучасних інформаційних технологій, а також цифровізація і технологій, а також цифровізація та мережевізація суспільства суспільства призводять до появи нових видів злочинної активності (кіберзлочинів). До них належать:

- кібертероризм, що становить загрозу для неперсоніфікованого кола осіб;

- сексуальні злочини, що полягають у вчиненні злочинних посягань на статеву недоторканність і статеву свободу особистості, з використанням інформаційних технологій (створення та розповсюдження порнографічних матеріалів за участю неповнолітніх, переслідування та домагання в кіберпросторі та ін.);

- майнові злочини в цифровому просторі (крадіжки, шахрайства, вимагання, розкрадання персональних даних);

- інші кіберзлочини (незаконний обіг наркотиків і зброї, торгівля людьми, людськими органами, поширення шкідливих комп'ютерних комп'ютерних програм, порушення авторського права тощо).

Серед перелічених вище злочинних проявів в електронно-інформаційному середовищі особливу групу становлять злочинні посягання на статеву недоторканність неповнолітніх. За даними міжнародної асоціації INHOPE, у мережі Інтернет є понад 300 000 веб-сайтів, що містять CSAM-контент (матеріали зі сценами сексуального насильства над дітьми), кількість яких із кожним роком збільшується⁹.

У 2014 році з метою захисту підлітків і молоді від злочинних посягань сексуального характеру та жорстокого поводження була утворена міжнародна організація WePROTECT. До неї входять 84 країни, 24 високотехнологічні компанії (Facebook, Google, Microsoft та ін.), 20 міжнародних громадських організацій. Їхня

---

⁸ Elliott IA, Beech AR, Mandeville-Norden R. The psychological profiles of internet, contact, and mixed internet/contact sex offenders. *Sex Abuse*. 2013;25(1):3–20. doi: 10.1177/1079063212439426.

⁹ Офіційний сайт британської некомерційної організації The Internet Watch Foundation (IWF). URL: <https://www.iwf.org.uk/> (дата звернення: 19.06.2024).

діяльність спрямована на мінімізацію сексуальної експлуатації неповнолітніх у мережі Інтернет³.

Згідно з даними зарубіжної некомерційної організації The Internet Watch Foundation (IWF), у матеріалах, що містять CSAM-контент, у половині випадків представлені малолітні діти у віком до 10 років (46%). У більшості випадків жертвами сексуального насильства стають особи жіночої статі (92%). Значна кількість фото- та відео-матеріалів із CSAM-контентом містять сцени звалтувань і сексуальних перверсій (40%). Лише у 2019 році аналітиками IWF з мережі Інтернет було видалено 132700 вебсайтів зі сценами сексуального насильства над дітьми⁴.

Високотехнологічні програмні продукти (Spotlight), створені громадською некомерційною організацією Торн (Thorn), дають змогу ідентифікувати особу жертв CSAM-контенту і самих злочинців.

Іншою формою злочинної діяльності, стрімко набирає обертів у багатьох країнах світу, є сексторція (sextortion). Це нова масштабна проблема, пов'язана з вимаганням у жертви її фото- та відеозображень інтимного змісту, грошових коштів або примусом до вчинення дій сексуального характеру, під загрозою розповсюдження (оприлюднення) раніше отриманих аналогічних матеріалів. Високий ступінь латентності таких злочинів обумовлюється тим, що жертви соромляться звертатися по допомогу до своїх близьких родичів або в правоохоронні органи, вважаючи за краще самостійно вирішувати цю проблему. Широкий спектр технічних можливостей щодо мінімізації ризику стати жертвою такого злочину включає формування закритого профілю індивідуальної сторінки (акаунта) в соціальній мережі; ускладнення пароля доступу до особистої інформації, видалення сумнівних додатків і запитів, заборона доступу до певних інтернет-ресурсів.

Суттєву перевагу в попередженні та припиненні злочинів надає використання безпілотних технологій дронів «Drones», керованих дистанційно диспетчером. Також існують певні кримінальні ризики, пов'язані з використанням зазначених технологій у злочинних цілях, наприклад, здійснення доставки до пенітенціарних установ заборонених до проносу предметів і речовин¹⁰.

---

¹⁰ Morgan N., Hoare J., Byron C. An evaluation of government/law enforcement interventions aimed at reducing metal theft. London: Home Office. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/398511/horr80.pdf

Глобалізація, цифровізація та мережевізація в глобальному масштабі створюють нові умови для взаємодії людських спільнот¹¹. Високий потенціал мають сучасні технології цифрового шифрування, що дають змогу кодувати будь-яку інформацію таким чином, щоб сторонні особи не мали доступу до неї. Така технологія надає великі можливості для захисту персональних даних громадян, а також відомостей, що становлять державну та комерційну таємницю. Методи шифрування щороку ускладнюються шляхом застосування новітніх систем ідентифікації за допомогою біометрії, відбитків пальців або ДНК¹².

Стратегія встановлення соціального контролю над злочинністю та її мінімізація в більшості розвинених зарубіжних держав ґрунтується на використанні сучасних кримінологічних і криміналістичних рекомендацій, спрямованих на підвищення соціальної захищеності населення, зміцнення сімейних взаємин, правову просвіту громадян, активне залучення громадськості до проблеми запобігання злочинності¹³.

З метою корекції та переорієнтації протиправної (антигромадської) поведінки на законослухняну проводиться системна інформаційно-пропагандистська діяльність, розвивається і стимулюється творча, спортивна, підприємницька та інша суспільно корисна діяльність. Ефективними заходами індивідуальної профілактики залишаються профілактичні бесіди та обліки, повідомлення про протиправну (антигромадську) поведінку за місцем роботи або навчання правопорушника, винесення офіційного застереження, усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, надання правової, психологічної, медичної допомоги жертвам злочинних посягань, соціальна адаптація, ресоціалізація, реабілітація правопорушників¹⁴.

---

¹¹ Farrell G., Tseloni A. and Tilley N. The effectiveness of vehicle security devices and their role in the crime drop. *Criminology and Criminal Justice*. 2011; 11(1):21–35. DOI:10.1177/1748895810392190

¹² Tilley N., Farrell G. and Clarke R.V. Target suitability and the crime drop. *The Criminal*, 2015: 59–76. DOI:10.1057/9781137391322.0009

¹³ Давиденко В. Л., Титаренко О. О., Давиденко М. Л., Литвинов О. М. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства : монографія. Харків, 2011.

¹⁴ Wuschke K., Brantingham P. L., Andresen MA. Pathways of crime: Measuring crime concentration along urban roadways. *The Canadian Geographer / Le Géographe Canadien*, 2021. DOI: org/10.1111/cag.12676

3. Зарубіжний досвід вивчення просторових характеристик кримінальної поведінки серійних сексуальних злочинців

Розкриття тяжких злочинів з ознаками серійності, скоєних, зокрема, і на сексуальному ґрунті, належить до найскладніших і найбільш трудомістких напрямів діяльності правоохоронних органів. Успіх розроблення найефективніших напрямів пошуку винних осіб передбачає проведення ретельного вивчення всіх складових ситуації злочину і ґрунтується на знанні особливостей особистості серійних сексуальних злочинців та їхньої кримінальної поведінки, зокрема її просторових характеристик¹⁵.

Визначення закономірностей формування просторової моделі злочину, а також вибір емпіричних прийомів аналізу інформації про географічні аспекти кримінальної діяльності залежить від пояснювальних принципів, сформульованих у рамках різних теоретичних підходів. Серед криминологічних теорій, розроблених здебільшого за кордоном, що пояснюють вибір місця скоєння злочинів, найперспективнішими вважаються:

– теорія реальних можливостей, що припускає наявність привабливої для злочинця мети та її доступність (легкість фізичного доступу, видимість і відсутність достатньої охорони);

– теорія «рутинної» (повсякденної) діяльності, яка спирається на вивчення ймовірності збіжності потенційного злочинця та підходящої жертви за відсутності стримувальних моментів;

– теорія когнітивного («ментального») уявлення про простір, що ґрунтується на постулаті, який свідчить про те, що більшість злочинців не скоюють злочинів у місцях, які їм погано відомі. Узагальнити зміст цих підходів можна в такій тезі: злочинці схильні скоювати злочини там, де існує реальна можливість здійснення злочинного задуму за умови гарного знання ними місцевості та орієнтації на ній¹⁶.

Одними з перших просторову поведінку злочинця на початку 80-х років почали вивчати фахівці в галузі екологічної криминології, співробітники Інституту криминології при університеті ім. Саймона Фрейзера в Канаді, подружжя Пол і Патриція Брантінгем. Вони звернули увагу як на окремі феномени в пересуванні злочинців:

---

¹⁵ Голіна В. В., Головкін Б. М., Валуйська М. Ю., Лисодед О. В. Криминологія: Загальна та Особлива частини : підручник.Х. : Право, 2014.

¹⁶ Hewitt AN, Beauregard E, Davies G. An Empirical Examination of the Victim-Search Methods Utilized by Serial Stranger Sexual Offenders: A Classification Approach. *J Interpers Violence*. 2019;34(21–22):4522–4549. DOI: 10.1177/0886260516675921.

наприклад, особи з провідною правою рукою під час переслідування прагнуть іти ліворуч, але перешкоди обходять праворуч, праворуч скидають докази та тримаються зовнішніх стін будівель, у яких ховаються; жінки й діти, долаючи височину, обирають маршрути пересування через вершину, чоловіки вважають за краще пересуватися стежками біля основи височини; так і загалом на географічні закономірності скоєння злочинів: частота скоєння пограбувань у будинках на провулку, що на перехресті, на вулиці¹³.

Була запропонована теорія запобігання злочинам, виходячи зі встановлення місць їхнього найімовірнішого вчинення. Причому під час побудови географічної моделі, що визначає вибір місця вчинення злочину, як просторову опору вони розглядали місце проживання злочинця. Відповідно до теорії, особи, які вчинили злочин, згідно з "принципом найменшого зусилля" здійснюють свою кримінальну діяльність поблизу від місця проживання, навчання, а також у межах певної дистанції від пасажирсько-транспортних маршрутів. Під час переміщення злочинців між своїми будинками, місцями роботи та соціальної діяльності вони на основі знань і досвіду формують просторовий образ – «уявну карту» району проживання та дії у вигляді уявлень про розташування всіх будівель, об'єктів, маршрутів руху людей. Така «уявна карта» формує рішення, зміст і порядок дій злочинця як у його кримінальній, так і в повсякденній діяльності.

Просторовий образ зазвичай містить так звану «якірну точку» (приміщення), що є найважливішим місцем у просторовому житті злочинців. Лише деякі з них настільки роз'єднані із суспільством, що не мають жодних «якірних точок». «Якірні точки» визначають місця можливого знаходження злочинця і можуть розташовуватися за адресою його теперішнього або попереднього проживання, його роботи, його «бази» – місця, звідки він виходить на злочин, будинки друзів і родичів. На думку Брантінгхем, безпосередньо навколо місця проживання злочинця існує область («буферна зона»), яку він сприймає як свою і в межах якої злочину не чинить, оскільки в ній великий ризик його впізнання. Таким чином, злочинець обиратиме місце своїх дій не біля свого будинку або «бази» виходу на злочини, а там, де його не зможуть впізнати, але не дуже далеко. У розрахунках злочинця існує як мінімально, так і максимально можлива для нього відстань від місця скоєння злочину до «дому» або «бази».

Тому для вироблення версій і теорії індивідуальної просторової поведінки злочинців мають вивчатися і враховуватися: по-перше, «домашній район», добре знайомий злочинцеві та прилеглий до його «дому» («бази»), звідки він діє; по-друге, «кримінальний радіус» дії, тобто кінцевий район скоєння злочинів, що охоплює всі місця скоєння злочинів. Процес вибору «кримінальної мети» злочинцем залежить від його просторової обізнаності. Злочин вчиняється там, де можливість його вчинення збігається зі знанням злочинцем місцевості. Тому зі збільшенням відстані від місця проживання злочинця до місця злочину частота вчинення злочинів змінюється (ефект «дистанційного ослаблення») ¹⁷.

Підхід Брантінгхема припускав, що місце розташування злочинця розташоване в центрі кримінального патерну («малюнок злочинних нападів»), і домашній район злочинця розташовується в межах району його кримінальної діяльності. Наведена вище кримінологічна теорія знайшла своє відображення, підтвердження і подальший розвиток у низці науково-практичних досліджень просторових характеристик кримінальної поведінки, пов'язаної переважно з випадками серійних зґвалтувань і вбивств жінок.

Так, у рамках діяльності науково-дослідницького проекту з "профільювання злочинця" (методики конструювання характеристик передбачуваного злочинця), розроблюваного поліцейською науково-дослідницькою групою Міністерства внутрішніх справ Великої Британії, проводили аналіз географічних аспектів поведінки сексуальних гвалтівників.

У ряді випадків гвалтівники в процесі скоєння серії злочинів розширювали географію своєї кримінальної діяльності (феномен «зсуву») або у зв'язку з потраплянням до кола підозрюваних поліцією осіб, або через наявність свідка, здатного впізнати злочинця, або широку поінформованість громадськості про його зовнішній вигляд. Незважаючи на загальну тенденцію для злочинців діяти поблизу місця проживання, у низці серій гвалтівники пересувалися в пошуках жертв на великі відстані, використовуючи як громадський, так і особистий транспорт. Причиною цьому найчастіше слугувала: відсутність доступних жертв; планування нападів на жертви під час проникнення до їхніх помешкань у випадках, коли злочинці жили виторгами від крадіжок; професійна діяльність, пов'язана

---

¹⁷ Weiss J., Davis M. Geographic Profiling Finds Serial Criminals. *Journal of Law and Order*, 2004;32(12).

з переїздами; наявність у злочинців кількох місць проживання; ностальгійні мотиви («потяг» до рідних, знайомих місць); прагнення деяких злочинців цілеспрямовано подорожувати на довгі відстані в пошуках жертви. В останньому випадку поведінка гвалтівників загалом вирізнялася високим ступенем спланованості, ретельною підготовкою, зокрема в питаннях забезпечення особистої безпеки¹⁸.

Наведені вище закономірності просторової поведінки серійних гвалтівників, отримані під час аналітичної роботи фахівців науково-дослідницької групи, лягли в основу розроблених для органів розслідування рекомендацій, що оптимізують стратегії пошуку такого роду злочинців. Вивчення просторових характеристик кримінальної поведінки серійних сексуальних злочинців з метою розроблення географічної моделі для прогнозування ймовірних районів повторних або серійних злочинів, пов'язаних зі зґвалтуванням, проводили британські науковці – співробітник факультету психології університету Ліверпуля Д. Кантер і фахівець центру дослідницької психології при університеті Суррей А. Грегорі. У дослідженні оцінювали дві моделі, що характеризують просторові аспекти злочинної діяльності, виявляють зв'язок між «домашнім» і «кримінальними» районами дій сексуальних злочинців.

Перша модель – модель мародера, згідно з якою злочинець пересувається із заздальгідь організованої "бази" на вчинення сексуального злочину, а потім іде з місця злочину щоразу в іншому напрямку. Ця модель узгоджується з припущенням дослідників Брантінгхем про те, що вихідним пунктом під час скоєння злочину є місце проживання злочинця.

Друга модель «приїжджого», за якою злочинець їздить зі свого «дому» (або «бази») до обраного району, звідки він потім прямує до місця скоєння злочину. Ця модель може бути вибудована на основі загального плану міста, його географії та структури розташування житлових, виробничих, культурних та інших центрів. Початковою точкою може бути центр міста або його район, який визначається зі звичайних маршрутів пересування злочинця. Ним може бути район проживання потенційних жертв або район проживання постачальників жертв (так званих сестер). Однак незалежно від особливостей місця скоєння злочинів центральним моментом за даною моделлю є знаходження «кримінального» району на віддалі від району

---

¹⁸ Михайлов О. Є., Горбань А. В., Мішук В. В. Кримінологія : навчальний посібник. К., 2012.

проживання злочинця. Таким чином, перекриття площ між «кримінальним» і «домашнім» не буде взагалі або воно буде мінімальним.

Інноваційним методом розслідування серійних сексуальних злочинів, що отримав визнання в низці країн, є метод «географічного профілювання», розроблений Д. Россмо, який припустив можливість «інвертованої» (зворотної) дії цього принципу: прогнозування просторових моделей переміщення злочинця і його місцеперебування за вже відомими місцями його кримінального перебування, їхніми географічними характеристиками і зв'язками.

Узагальнивши емпіричні знання, отримані в результаті вивчення реальної практики кримінального розслідування серійних сексуальних убивств, з науковими уявленнями про принципи просторової поведінки злочинця з галузі кримінології, географії, судової психології, статистичного аналізу та математичного моделювання, Д. Россмо спільно зі співробітниками університету імені Саймона Фрейзера створив концепцію географічного профілювання. На її основі фахівцями науково-дослідницької фірми з кримінології довкілля ECRI (Environmental Criminology Research Incorporation) було розроблено комп'ютерну програму «Рігель» (Rigel), яка дає змогу на основі аналізу низки місць, пов'язаних зі скоєнням серійних убивств (місце зустрічі з жертвою, місце нападу, місце викиду тіла), побудувати імовірнісну карту, що вказує на місцезнаходження «якірної точки» злочинця.

Процес геопрофілювання розпочинається з вивчення аналітиком карти місцевості з усіма точно маркованими місцями злочинів; оцінювання інформації, що містить опис усіх місць розташування, пов'язаних зі злочинами (місце зустрічі з жертвою, місце скоєння злочину, місце знаходження тіла або залишення жертви, напрямки переміщень жертви та злочинця), узагальнених даних щодо кожного злочину серії, психологічного профілю передбачуваного злочинця (якщо його складено), відомостей про місце розташування підозрюваних; знайомства з інформацією про співробітника поліції, який розслідує цей злочин.

Система «Рігель» може функціонувати спільно з базою даних з реєстрації автотранспортних засобів, а також інформаційною системою банку даних щодо сексуальних насильницьких злочинів ViCLAS (Violent Lineage Analysis System), витягуючи з неї корисну інформацію, необхідну для геопрофільного аналізу серійних сексуальних злочинів. Перевагою представленого вище методу є те, що він істотно полегшує обробку інформаційного потоку, з яким стикаються

правоохоронні органи при розслідуванні серійних злочинів, дає змогу виокремити пріоритетні напрямки розслідування, заощадити фінансові ресурси.

Результати геопрофілювання дають можливість оптимізувати тактики пошуку злочинця: звузити коло підозрюваних за рахунок зіставлення переліку підозрюваних і осіб, які перебувають у високопрофільній зоні; мінімізувати кількість осіб, з якими необхідно провести дороге ДНК-тестування; організувати інтенсивне патрулювання у високопрофільній злочинній зоні для посилення нагляду в тимчасові періоди, коли найвірогідніше скоєння злочину; підключити у високопрофільній зоні системи громадського інформування, роботи з населенням та ін.; підключити до роботи з населенням, яке перебуває в зоні, що має високий рівень ризику; підключити в зоні, що має високий рівень ризику.

Безумовно, цей метод має свої обмеження. Вважається, що геопрофілювання ефективно лише у 2/3 випадків серійних злочинів. Неможливо побудувати профіль «кочового» типу серійного вбивці, який постійно змінює місце проживання. Цей метод неефективний у використанні за малого обсягу географічної інформації: у випадках малоепізодних серій або локальних злочинів, що відбуваються на обмеженій території (наприклад, убивство повій у районі «червоних ліхтарів»).

Нині комп'ютерна програма, заснована на методі географічного профілювання, починає впроваджуватися в роботу правоохоронних органів у Канаді та США, організують курси підготовки аналітиків-геопрофілерів із числа співробітників правоохоронних органів.

ВИСНОВКИ

На жаль, упродовж усієї історії людства її супроводжували війни, боротьба за владу, злочини. Злочинність має властивість самодетермінації, трансформації під ті умови, в яких розвивається суспільство. Поряд з організованою, економічною, професійною злочинністю, багато видів протиправної діяльності сьогодні переносяться у кіберпростір (незаконний обіг наркотиків і зброї, торгівля людьми та розповсюдження порнографічної продукції, шахрайські дії та тіньова економіка тощо). Відбувається цифровізація злочинності.

Організація діяльності із запобігання злочинам здійснюється з урахуванням науково обґрунтованих рекомендацій, вироблених фахівцями в галузі кримінальної психології, віктимології,

кримінології, девіантології, аддиктології. До них слід віднести популяризацію науки та освіти, орієнтацію на заняття фізичною культурою і спортом, підтримання здорового способу життя, відмову від шкідливих звичок, розвиток інституту сучасних професій, попередження домашнього насильства, алкоголізму, проституції, вживання наркотиків, участі в азартних іграх тощо.

АНОТАЦІЯ

У огляді проаналізовано практику попередження злочинів у зарубіжних країнах і запропоновано рекомендації, спрямовані на мінімізацію злочинних діянь.

Викладено комплекс профілактичних і коригувальних заходів, спрямованих на переорієнтацію антигромадських поглядів і настанов (протиправних вчинків) у напрямку спортивної, творчої, наукової, підприємницької та іншої соціально корисної діяльності. Також приведені дані закордонних практичних досліджень методу психологічного портретування серійний сексуальних злочинців, перспективи його наукового вдосконалення та практичної реалізації пов'язані з вирішенням низки завдань, одне з яких спрямоване на створення інформаційної бази, накопичення повної та достовірної інформації про серійні сексуальні злочини й осіб, які їх скоїли.

Література

1. Reger MA, Stanley IH, Joiner TE. Suicide Mortality and Coronavirus Disease 2019-A Perfect Storm? *JAMA Psychiatry*. 2020;77(11):1093–1094. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32275300/>
2. Fighting CSAM. URL: <https://www.inhope.org/EN>
3. WePROTECT URL: <https://www.weprotect.org/>
4. Литвак О. М. Злочинність, її причини та профілактика. Київ, 1997.
5. Шакун В. І. Урбанізація і злочинність. К., 1996.
6. Thorn. URL: <https://www.thorn.org/>
7. Sextortion is an emerging form of online abuse. URL: <https://www.thorn.org/sextortion/>
8. Elliott IA, Beech AR, Mandeville-Norden R. The psychological profiles of internet, contact, and mixed internet/contact sex offenders. *Sex Abuse*. 2013;25(1):3–20. doi: 10.1177/1079063212439426. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22434344/>
9. The Internet Watch Foundation/ URL: <https://www.iwf.org.uk/>

10. Morgan N., Hoare J., Byron C. An evaluation of government/law enforcement interventions aimed at reducing metal theft. London: Home Office. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/398511/horr80.pdf

11. Farrell G., Tseloni A. and Tilley N. The effectiveness of vehicle security devices and their role in the crime drop. *Criminology and Criminal Justice*. 2011; 11(1):21–35. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1748895810392190>

12. Tilley N., Farrell G. and Clarke R.V. Target suitability and the crime drop. *The Criminal*, 2015: 59–76. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137391322_5

13. Давиденко В. Л., Титаренко О. О., Давиденко М. Л., Литвинов О. М. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства. Харків, 2011.

14. Wuschke K., Brantingham P. L., Andresen MA. Pathways of crime: Measuring crime concentration along urban roadways. *The Canadian Geographer / Le Géographe Canadien*, 2021. URL: https://pdxscholar.library.pdx.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1088&context=ccj_fac

15. Голіна В. В., Головкін Б. М., Валуйська М. Ю., Лисодєд О. В. Кримінологія: Загальна та Особлива частини. Харків, 2014.

16. Hewitt AN, Beauregard E, Davies G. An Empirical Examination of the Victim-Search Methods Utilized by Serial Stranger Sexual Offenders: A Classification Approach. *J Interpers Violence*. 2019;34(21–22):4522-4549. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27807206/>

17. Weiss J., Davis M. Geographic Profiling Finds Serial Criminals. *Journal of Law and Order*, 2004;32(12). URL: <file:///C:/Users/him6/Downloads/lawandorder1.pdf>

18. Михайлов О. Є., Горбань А. В., Міщук В. В. Кримінологія. Київ, 2012.

Information about the authors:

Mylostiva Daria Fedorovna,

Candidate of Agricultural Sciences,
forensic expert

Dnepropetrovsk Scientific Research Institute of
Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine,
17/801, Sicheslavskaya embankment, Dnipro, 49000, Ukraine

Poliakova Svitlana Vasilivna,
Candidate of Philology Sciences,
Scientific Secretary
Dnepropetrovsk Scientific Research Institute of
Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine,
17/801, Sicheslavskya embankment, Dnipro, 49000, Ukraine

Babchenko Anna Valentynivna,
Candidate of Biological Sciences,
forensic expert
Dnepropetrovsk Scientific Research Institute of
Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine,
17/801, Sicheslavskya embankment, Dnipro, 49000, Ukraine